

Motion till riksdagen

1989/90:L714

av Ulla Orring m.fl. (fp)

Konsumentpolitiken

Sammanfattning

En väl fungerande marknadsekonomi byggd på etableringsfrihet och konkurrens är den bästa garantin för att konsumenten skall kunna få sina behov tillgodosedda.

I en rad motioner till detta riksmöte framlägger folkpartiet förslag som syftar till att stärka konsumenternas ställning. Det gäller bl.a. rätten att välja barnomsorg, skola och läkare.

Folkpartiet slår vakt om de fria affärstiderna.

I denna motion framläggs förslag bl.a. om att konsumentverket skall ta initiativ till utvecklande av ett varudeklarationssystem, om att en effektiv prismärkning skall uppmuntras och om att allmänna reklamationsnämnden skall få ökade resurser.

Inledning

Grunden för en konsumentvänlig ekonomi är en marknadsekonomi byggd på etableringsfrihet och fri konkurrens. Det är den enskilda människan som bäst känner sina unika behov och önskemål. Därför är marknadsekonomin överlägset alla andra ekonomiska system. I en marknadsekonomi har konsumenten en stark ställning genom att det är enskilda konsumenters köpbeslut som styr produktion och resursutnyttjande.

Dess värre är det i den politiska beslutsprocessen inte alltid självklart att konsumentintresset skall väga tungt. Visserligen är konsumenterna i majoritet på alla marknader, men producenterna är ofta bättre organiserade. För folkpartiet är det en central uppgift att hävda konsumenternas intressen.

De producenter som etablerat sig på en viss marknad försöker ibland skydda sig från nya konkurrenter genom mer eller mindre tvivelaktiga metoder. Ett vanligt exempel är när lågprisbutiker drabbas av leveransvägran. I en förhandlingsekonomi hotas också konkurrensen av kartell- och monopolbildningar. Att bekämpa dessa typer av konkurrensbegränsningar är en huvuduppgift för en liberal konsumentpolitik.

I vissa fall befinner sig konsumenten i ett informationsunderläge gentemot producenten. Det är inte alltid möjligt för konsumenten att få tillräcklig information om produkternas egenskaper. Därför är det nödvändigt att sam-

hället på olika sätt kan garantera att det finns kompletterande informationskanaler som stärker konsumentens tillgång till kunskap om olika produkter. Konsumentverket och de kommunala konsumentvägledarna har här en viktig uppgift.

Den dominerande delen av konsumentinformationen sker dock utan offentliga insatser och regler. Den roll som press, TV och radio spelar för spridningen av kritisk produktinformation kan knappast överskattas. Det finns självklart också många exempel på hur producenter och detaljister själva bidrar till att tillhandahålla saklig information.

I maktutredningens rapport "Medborgarnas makt" finns intressanta uppgifter om vilka möjligheter medborgarna i Sverige anser sig ha att i olika lägen kunna påverka sin situation. Inte helt överraskande är det i rollen som konsument, dvs. som köpare av varor och tjänster på den fria marknaden, som de tillfrågade anser sig ha störst möjligheter att påverka sin situation. Av de få som trots allt är missnöjda får de flesta sina önskemål tillgodosedda, när de klagar.

Konsumentens möjlighet att påverka sin situation är en helt annan när det gäller verksamheter bedrivna i offentlig regi eller av monopolföretag. Patienter och anhöriga anser sig ha små möjligheter att påverka behandling, vårdens utformning, valet av läkare och vårdinrättning. I detta avseende utbreder sig vad man kan kalla en tyst vanmakt. Detta gäller även skolan och den sociala sektorn, där monopol och centralplanering dominerar.

Den del av ekonomin där konsumenten i dag har svagast ställning är således den offentliga sektorn. Stat och kommun har monopol på en rad tjänster som är centrala för människors välfärd, såsom vård och omsorg. Folkpartiet arbetar för att genom enskilda alternativ skapa valfrihet och kvalitet inom dessa viktiga områden.

I andra motioner till detta riksmöte för folkpartiet fram en rad krav i syfte att stärka marknadsekonomin, öka konkurrensen, öka avregleringen samt öka möjligheterna till förnyelse och utveckling av produktionen.

I dessa motioner understryks bl.a. följande. De offentliga monopolen bör avvecklas så att människor får rätt att själva göra verkligt viktiga val, t.ex. om barnomsorg, skola och sjukvård. Folkpartiet slår vakt om de fria affärstiderna och föreslår att affärstidsutredningen läggs ner. Vi säger nej till förbud mot extrapriser. Importhindren mot tekoproducter bör avvecklas omedelbart. Kommunernas möjligheter att styra butiksetableringar måste minska. Valfriheten inom boendet måste öka. Reglerna för kollektiva försäkringar måste ändras så att människors rätt att fritt välja sakförsäkring säkras.

I denna motion utvecklar vi några ytterligare förslag. Syftet är att stödja – men inte styra – konsumenterna.

Konsumentutbildning

För att konsumenterna skall kunna hushålla med både sina egna och samhällets resurser måste information och kunskap spridas.

Kunskapsinhämtningen måste därför börja tidigt. Föräldrarna har det huvudsakliga ansvaret för att grundlägga goda konsumtionsvanor, men vi vill samtidigt framhålla skolans betydelsefulla roll som kunskapsförmedlare.

Folkpartiet vill även framhålla vikten av den utbildning som bedrivs i landstingskommunala gymnasieskolor och lanthushållsskolor. För många ungdomar, som på ett eller annat sätt hamnat utanför den vanliga gymnasieskolan, kan studier vid denna typ av skolor, innebära en praktisk och användbar utbildning, inte minst inom det hemtekniska området.

Mot. 1989/90
L714

Miljö

För att ge konsumenterna reella möjligheter att välja miljövänliga varor och tjänster krävs ordentlig information. Ett system för frivillig och enhetlig miljömärkning som nu införs i Sverige är därför ett steg i rätt riktning. Systemet skall bygga på en redovisning av den senaste kända forskningen på området. Syftet med märkningen måste också vara att befrämja miljöforskning och utveckla de kunskaper som finns.

Det är därför synnerligen angeläget att styrelsen för den nybildade stiftelsen för miljömärkning tillförs forskningskompetens. Regeringen bör tillse att så sker, dock utan att antalet ledamöter utökas.

Både kommunernas konsumentvägledare och konsumentverket bör prioritera rådgivning om miljövänlig konsumtion. På detta område spelar vidare den ideella miljörörelsen, framför allt Svenska naturskyddsföreningen, en central roll. I en annan motion föreslår folkpartiet att stödet till de ideella miljöorganisationernas informationsverksamhet skall höjas.

Konsumentupplysning

Att före ett köp kunna jämföra olika varors egenskaper och kvaliteter är ett starkt önskemål från konsumenterna.

Konsumentverket utför nu efter eget initiativ och i egen regi jämförande prover/tester men i begränsad omfattning. Problemet är att provningsverksamheten kräver relativt stora ekonomiska resurser. KOV utför även provningar på uppdragsbasis.

Folkpartiet anser det viktigt att båda dessa typer av provningsverksamhet kan utvidgas, dels på grund av konsumenternas efterfrågan på faktabaserad konsumentinformation, dels därför att jämförande varuprovningar ofta leder till bättre produkter. Till dessa skall även läggas vikten av att upprätthålla den sakkunskap som vunnits genom åren och som tillvaratagit konsumentens intresse. Dessa kunskaper är användbara i det nordiska samarbete som pågår i syfte att gemensamt utnyttja resurserna för provning/tester av viktiga konsumtionsvaror.

Riksdagen bör ge regeringen till känna att provningsverksamheten bör prioriteras inom KOV:s verksamhetsområde.

Varudeklarationer

I Sverige startade varudeklarationsnämnden (VDN) sin verksamhet redan 1951 som en ideell förening. Totalt fanns drygt hundratalet gällande varudeklarationsnormer inom olika områden som livsmedel, heminredning, kläder, husgeråd och djurföda m.m. Det var ett system som byggde på frivillighet från tillverkarsidan. Av olika skäl upphörde detta under mitten av 70-

talet. I Danmark och Norge har man bibehållit systemet. Nämnderna samarbetar där med branschorganisationerna och ger ut varuinformation. Konsumenterna är nöjda eftersom de får en god vägledning vid sina inköp.

De bästa kunskaperna om de enskilda produkterna finns hos tillverkarna. Vi skulle därför gärna se en återgång till systemet med VDN-märkning, anpassad efter dagens krav. En tänkbar förebild är möbelbranschens Möbel-fakta.

KOV:s uppgift skall vara att komma överens med branschorganisationerna om att utveckla ett varudeklarationssystem.

Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om behovet av varudeklarationer.

Teledistribuerad varuinformation

Inom dagens handel kan det vara svårt för den enskilde att skaffa sig överblick över marknadens utbud. Med bl.a. videotex och text-TV kompletterade med teleprogramvara kan väsentlig jämförande information om varor och tjänster ställas till många konsumenters förfogande. Varu- och tjänsteförteckningar och produktinformation bör därför branschvis sammanställas i öppna databaser. Efter påtryckningar, inte minst från folkpartiets sida, har KOV inlett en försöksverksamhet med databaserade marknadsöversikter. Projektet innebär att konsumentvägledarna i tio av landets kommuner skall testa den s.k. varubörsen, som projektet kallas. Försöksverksamheten har slagit mycket väl ut. Apoteksbeställningar, färdtjänstbeställningar, information från socialkontoret till både pensionärer och personal samt inköpsservice från bostaden är exempel på tjänster som videotex kan erbjuda.

Folkpartiet anser att konsumentverket bör få i uppdrag att genomföra utvidgade prov med videotexdistribuerad varuinformation direkt till konsumenten, vilket bör ges regeringen till känna.

Prismärkning

Konsumenten måste kunna ställa krav på handeln att prismärkningen på varor skall vara tydlig. Folkpartiet anser att en varas pris bör finnas angivet direkt på varan eller på hyllkanten. Även vid skyltning av varor bör priset anges. Till skillnad mot grannlandet Danmark – där priset alltid är angivet i skyltfönstren – är detta mer undantag än regel i Sverige.

I avvaktan på prejudicerande beslut i Marknadsdomstolen rörande prismärkning bör KOV även fortsättningsvis bevaka och samarbeta med handeln för en effektiv prismärkning.

Vad som anförts i detta avsnitt bör ges regeringen till känna.

Hushållens ekonomi

Konsumentverkets undersökning om hushållens skuldsättning visar, att bland de socialbidragssökande hushållen utgör bankskulderna en tredjedel av alla skulder. Kontokortsskulderna är betydligt mindre än bankskulderna. Enligt vår uppfattning sker bankernas kreditprövning alltför lättvindigt.

Bankerna måste ta ett större ansvar för kreditgivningen. Det är inte rimligt att bank- och kontokortsskulder skall betalas av skattemedel via socialhjälpen.

Mot. 1989/90
L714

Konsumentrådgivning

Den kommunala konsumentrådgivningen är utbyggd i de flesta kommuner. Verksamheten bygger på kommunernas frivilliga initiativ, och de avgör själva hur den skall organiseras. Konsumentrådgivningens omfattning och kvalitet skiftar därför starkt mellan kommunerna. Vi vill också framhålla den värdefulla verksamhet som bedrivs av de kommunala Konsumentnämnder som finns i vissa kommuner.

I Sverige saknas en bred frivillig konsumentrörelse. Erfarenheterna från andra länder visar att sådana rörelser kan ha stor påverkan. Vi beklagar att Sverige saknar breda ideella konsumentorganisationer som sannolikt skulle bidra till ett ökat konsumentinflytande.

Glesbygdstöd

Det statliga stödet till butiker i glesbygd har haft stor betydelse för många butikers fortsatta existens. Nära 200 butiker har erhållit driftstöd sedan stödformen, efter viss försöksverksamhet, infördes för mer än 10 år sedan. Butiken är oftast en förutsättning för att människor ska kunna stanna kvar i glesbygden. Fortsatta försök med vidgade servicefunktioner som postservice, apoteksombud m.m. och som nu kan utföras med hjälp av videotex måste stimuleras.

De varaktiga lönsamhetsproblemen för glesbygdens butiker och som beror på befolkningsminskning måste alltjämt lösas med servicebidrag.

Produktsäkerhet

Den 1 juli 1989 infördes en ny lag i Sverige om produktsäkerhet vars syfte är att motverka att farliga varor och tjänster orsakar person- eller egendoms-skador.

Lagen bygger på att näringsidkarna i första hand frivilligt skall vidta de åtgärder som lagen anvisar.

Lagen föreskriver bl.a. att en näringsidkare skall kunna åläggas att lämna säkerhetsinformation, förbjudas att tillhandahålla varor och tjänster, åläggas att lämna varningsinformation och åläggas att återkalla varor och tjänster.

Lagen utesluter med sin nuvarande utformning sådana varor och tjänster som tillhandahålls inom ramen för offentlig service. Detta förhållande är särskilt anmärkningsvärt med tanke på att den offentliga verksamheten ofta bedrivs utan att konsumenterna har något annat alternativ.

En enig riksdag beslöt att lagens tillämpningsområde skulle bli föremål för utredning. En sådan har efter vår upprepade begäran nyligen tillsatts.

Lagen brister på ytterligare några punkter. Dels är den nuvarande regleringen av vem som skall åläggas ansvar för varningsinformation och återkallelse av en vara alltför vid. Vi anser att detta ansvar bör inskränkas till att

åvila tillverkaren eller när denne är utländsk importören. Dels menar vi att en näringsidkare, mot vilken talan riktas i marknadsdomstolen, bör ges möjlighet att dra in även andra näringsidkare i den pågående processen. Med dessa ändringar blir lagen rättssäkrare. Regeringen bör snarast lägga fram ändringsförslag enligt vad som nu anförts.

Konsumenttekniska nämnden

Den konsumenttekniska nämnden inrättades av regeringen 1988 i syfte att tillvarata konsumentintresset vid utveckling och upphandling av produkter. I nämnden ingår ett stort antal företrädare för skilda områden som försvarets forskningsanstalt, socialstyrelsen, handikappinstitutet, konsumentverket, arbetsmiljöfonden, kommunförbundet, landstingsförbundet, packforsk, universitet och högskola m.fl. Sammantaget torde drygt 20 personer delta vid sammankomsterna. Det kan starkt ifrågasättas om nämnden har fått en lämplig sammansättning och om nämndens verksamhet verkligen gagnar konsumentinflytandet. Vi föreslår därför att nämnden avskaffas.

Allmänna reklamationsnämnden

Allmänna Reklamationsnämnden (ARN) är en myndighet vars främsta uppgift är att pröva konsumenttvister. Nämnden stödjer även medling i sådana tvister som bedrivs i kommunal regi.

Syftet med ARN:s verksamhet är att erbjuda ett billigt, enkelt och snabbt alternativ till domstolarna, när det gäller prövning av konsumenttvister. Systemet har varit effektivt. Besluten följs till stor del trots att de inte är bindande för parterna.

Ett växande problem som uppstått under senare år är tvister rörande bankers och andra finansinstituts tjänster till konsumenterna. ARN:s prövning av tvister rörande finansiella tjänster har hitintills begränsats till konsumentkrediter som lämnats i samband med köp av varor. Däremot har ARN inte tagit upp kredittvister som inte har samband med köp eller tvister rörande ansvaret vid förlust av s. k. bankomat kort. Inte heller har ARN prövat tvister rörande behållningen på ett konto eller andra situationer där banken är gäldenär i förhållande till konsumenten.

I utredning Hushållens Skuldsättning (SOU 1988:5) framfördes förslaget att utöka ARN:s ansvarsområde till att omfatta alla tvister som rör konsumentkrediter. I Danmark och Norge finns redan särskilda kreditklagonämnder.

ARN har i sin budgetframställning äskat medel för en ny avdelning för finansiella tjänster. Folkpartiet tillstyrker 350 000 kr. för budgetåret 1990/91 utöver regeringens förslag. Medlen bör tillföras ARN genom en omfördelning från konsumentverket.

Hemställen

Med hänvisning till vad det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att forskarföreträdare bör ingå i den nyligen bildade stiftelsen för miljömärkning,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om konsumentverkets verksamhet för främjande av miljövänlig konsumtion.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om konsumentverkets provningsverksamhet.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om varudeklarationer.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om teledistribuerad varuinformation.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om prismärkning.

7. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring av produktsäkerhetslagen enligt vad i motionen anförts.

8. att riksdagen beslutar att avskaffa den konsumenttekniska nämnden.

9. att riksdagen för budgetåret 1990/91 till Allmänna reklamationsnämnden anvisar 350 000 kr. mer än regeringen föreslagit eller således 12 310 000 kr..

10. att riksdagen för budgetåret 1990/91 till konsumentverket anvisar 350 000 kr. mindre än regeringen föreslagit eller således 69 850 000 kr.

Stockholm den 25 januari 1990

Ulla Orring (fp)

Bengt Harding Olson (fp)

Lola Björkquist (fp)

Barbro Sandberg (fp)